

कर्मवीर दादासाहेब गायकवाड
सबलीकरण व स्वाभिमान योजनेंतर्गत
तरतुदींमध्ये अतिरिक्त मार्गदर्शक
तत्वांचा समावेश करणेबाबत..

महाराष्ट्र शासन
सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक: जमीन-२०२५/प्र.क्र.१३९/अजाक
मंत्रालय विस्तार, मुंबई-४०० ०३२.
दिनांक: २३ जानेवारी, २०२६.

- वाचा:** १. शासन निर्णय, सामाजिक न्याय, सांस्कृतिक कार्य, क्रीडा व विशेष सहाय्य विभाग,
क्रमांक: विघयो-२००४/ प्र. क्र. १२५/ विघयो-२, दिनांक ०२ जून, २००४.
२. शासन निर्णय, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग, क्रमांक : जमीन-२०१५/प्र.क्र.६४/
अजाक, दिनांक १४ ऑगस्ट, २०१८.
३. समाज कल्याण आयुक्तालय कार्यालयाची पत्रे क्रमांक : ५११ व ५१३, दिनांक २७ जून,
२०२३; क्रमांक: १३०, दिनांक ०२ मार्च, २०२२; क्रमांक: ९९, दिनांक १० फेब्रुवारी, २०२३;
क्रमांक: ५८६, दिनांक ०१ ऑगस्ट, २०२३; क्रमांक: १४२ व १७४, दिनांक ०८ व २१
फेब्रुवारी, २०२४ ;क्रमांक: १५१, दिनांक १२ फेब्रुवारी, २०२४; क्रमांक ९११ दिनांक १९
ऑगस्ट, २०२४

प्रस्तावना:

अनुसूचित जाती व नवबौद्धांकरीता शैक्षणिक सुविधा राज्य शासनाने उपलब्ध केल्यामुळे त्यांच्यामध्ये शिक्षणाचे प्रमाण वाढत आहे. सध्याच्या उदारीकरणाच्या धोरणामुळे नोकऱ्या उपलब्ध होण्याचे प्रमाण कमी झालेले आहे. त्यामुळे सर्वसाधारण लोकांमध्ये आढळून येणारे सुशिक्षित बेरोजगारांचे प्रमाण अनुसूचित जाती व नवबौद्ध या लोकांमध्ये जास्त आढळते. ज्या अनुसूचित जाती व नवबौद्ध कुटुंबांकडे कसण्याकरिता जमीन आहे त्यांना उत्पन्नाचे साधन उपलब्ध झालेले आहे. मात्र दारिद्र्यरेषेखालील भूमिहीन शेतमजूर कुटुंबांना उदरनिर्वाहाचे अन्य साधन नसल्याने त्यांना रोजगार हमी योजना किंवा खाजगी व्यक्तींकडे मजूरी करावी लागते. परिणामी, त्यांच्या राहणीमानावर प्रतिकूल परिणाम होतो. त्यांचे उत्पन्नाचे स्रोत वाढावे व त्यांच्या राहणीमानात बदल व्हावा, त्याकरिता त्यांचे मजूरीवर असलेले अवलंबित्व कमी होऊन त्यांना कायमस्वरूपी उत्पन्नाचे साधन उपलब्ध होणे आवश्यक आहे. त्याकरिता या विभागामार्फत दारिद्र्यरेषेखालील अनुसूचित जाती व नवबौद्ध भूमिहीन शेतमजूर कुटुंबांना उत्पन्नाचे स्रोत उपलब्ध व्हावे म्हणून “अनुसूचित

जाती व नवबौद्ध घटकांसाठी सबळीकरण व स्वाभिमान योजना” शासन निर्णय, दिनांक ०२ जून, २००४ अन्वये सुरु करण्यात आली. सदर योजनेंतर्गत ४ एकर कोरडवाहू किंवा २ एकर ओलीताखालील जमीन उपलब्ध करून देण्यात येते.

सदर अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांसाठी सबळीकरण व स्वाभिमान योजनेच्या नावात शासन निर्णय, दिनांक १४ जानेवारी, २००५ अन्वये सुधारणा करून सदर योजनेचे नाव “कर्मवीर दादासाहेब गायकवाड सबळीकरण व स्वाभिमान योजना” असे करण्यात आलेले आहे.

सदर योजनेचे यापूर्वीचे सर्व शासन निर्णय अधिक्रमित करून शासन निर्णय, दिनांक १४ ऑगस्ट, २०१८ अन्वये सदर योजना १००% अनुदानित करण्यात आलेली आहे.

सदर योजनेमध्ये घटस्फोटीत स्त्रिया यांनासुद्धा अंतर्भूत करण्याबाबत, लाभार्थ्यांच्या निधनानंतर वारसाबाबत, जमीन, जमिनीचा दर, जमिनीची नोंद; ताबा व वहिवाट, कर्जाची परतफेड, दारिद्र्यरेषा, इतर योजनेचा लाभ, अत्यंत कमी जमीनधारकाचा समावेश या बाबींबाबत बदलाचा प्रस्ताव आयुक्त, समाज कल्याण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांच्या आणि समाज कल्याण आयुक्तालयाच्या उपरोक्त वाचा येथील ३ च्या पत्रांन्वये शासनास सादर झालेला आहे. त्यानुषंगाने सदर योजनेमध्ये अतिरिक्त मार्गदर्शक तत्वांचा समावेश करणे आवश्यक आहे. त्यानुसार सदर योजनेबाबतच्या शासन निर्णय दिनांक १४ ऑगस्ट, २०१८ मध्ये अतिरिक्त मार्गदर्शक तत्वे समाविष्ट करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय:

कर्मवीर दादासाहेब गायकवाड सबळीकरण व स्वाभिमान योजनेच्या दिनांक १४ ऑगस्ट, २०१८ च्या शासन निर्णयामध्ये पुढीलप्रमाणे अतिरिक्त मार्गदर्शक तत्वे समाविष्ट करण्यास शासनाची मान्यता देण्यात येत आहे:

१. सदर योजना राज्यातील मुंबई शहर व मुंबई उपनगर हे जिल्हे वगळून इतर सर्व जिल्ह्यातील भूमिहीन असलेल्या तृतीयपंथी, दारिद्र्यरेषेखालील / अंत्योदय शिधापत्रिकाधारक असलेल्या खालील घटकांच्या कुटुंबांसाठी असेल :-

१. दारिद्र्यरेषेखालील कुटुंब/ अंत्योदय शिधापत्रिकाधारक कुटुंब,
२. अनुसूचित जाती व जमाती (अत्याचार प्रतिबंध) अधिनियमांतर्गत अत्याचारग्रस्त व्यक्ती / कुटुंब
३. तृतीयपंथी व्यक्ती (सदर व्यक्ती बौद्ध व अनुसूचित जातीची व दारिद्र्यरेषेखालील किंवा अंत्योदय शिधापत्रिकाधारक असणे आवश्यक)

२. सदर योजनेकरिता निवडलेल्या उक्त घटकांमधील खालील उप घटकांना त्यांच्या क्रमानुसार प्राधान्य देण्यात यावे:
  १. अनुसूचित जाती व जमाती (अत्याचार प्रतिबंध) अधिनियमांतर्गत अत्याचारग्रस्त व्यक्ती/कुटुंब
  २. अनुसूचित जाती व नवबौद्ध प्रवर्गातील परित्यक्त्या स्त्रिया/घटस्फोटीत स्त्रिया ,
  ३. अनुसूचित जाती व नवबौद्ध प्रवर्गातील विधवा स्त्रिया.
३. सदर योजनेंतर्गत लाभार्थी कुटुंबांना देण्यात आलेली जमीन सदर लाभार्थी कुटुंबाच्या कुटुंबप्रमुखाच्या नावासह त्याच्या पत्नीच्या नावे करण्यात यावी. मात्र तृतीयपंथी, परित्यक्त्या, घटस्फोटीत व विधवा या लाभार्थ्यांना देण्यात आलेली जमीन त्यांच्याच नावे करण्यात यावी.
४. जमीन लाभार्थ्याच्या नावे करण्याची प्रक्रीया लाभार्थी निवडीनंतर ३ महिन्यात पार पाडावी. सदर योजनेंतर्गत वाटप करण्यात आलेल्या जमिनीच्या ७/१२ उतान्यावर लाभार्थ्याची नोंद करण्यात यावी. तसेच, सदर जमिनीचा प्रत्यक्ष ताबा लाभार्थ्याकडे आहे किंवा कसे याबाबतचा आढावा जमीन वाटपानंतर ३ महिन्यात घेऊन जमिनीच्या नोंदीच्या अनुषंगाने लाभार्थ्याच्या असणाऱ्या अडीअडचणी सोडविण्यात याव्यात. लाभार्थ्याच्या निधनानंतर त्यास देण्यात आलेली / वाटप करण्यात आलेली जमीन त्याचे कायदेशीर / रक्तसंबंधाच्या वारसदार यांच्या नावे करण्यात यावी.
५. सदर योजनेचा लाभ मिळणा-या लाभार्थ्यास अनुसूचित जाती उपयोजनेंतर्गत कृषी स्वावलंबन योजनेंतर्गत नवीन विहीर, जुनी विहीर दुरुस्ती, विहीर पंप संच वीज जोडणी आकार व सुक्ष्मसिंचन (तुषार/ठिबक सिंचन), शेततळ्यांचे प्लास्टिक अस्तरीकरण तसेच महावितरण कंपनीकडून सोलर वितरण अनुदान व विहीरीवरील कृषी पंपांचे विद्युतीकरण या योजना व इतर सर्व संबंधित विभागामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या योजनांतर्गत लाभ प्राधान्याने देण्यात यावा. लाभार्थ्याच्या नावे जमीन झाल्यानंतर लाभार्थ्यास कृषी विभागामार्फत राबविण्यात येणा-या “डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर कृषी स्वावलंबन योजना” अंतर्गत विहित केलेल्या पात्रतेच्या अटी व शर्ती पूर्ण करत असल्यास या योजनेचा लाभ प्राधान्याने देण्यात यावा.

६. सदर योजनेंतर्गत जमीन वाटप झालेल्या लाभार्थ्यास नियोजन व कृषी विभागामार्फत राबविण्यात येणा-या “मागेल त्याला शेततळे” या योजनेचा लाभ त्या योजनेंतर्गत विहित केलेल्या पात्रतेच्या अटी व शर्ती पूर्ण करत असल्यास प्राधान्याने देण्यात यावा.
  ७. सदर योजनेंतर्गत जमीन खरेदी करताना येणारा अनुषंगिक खर्च उपलब्ध तरतुदीतून भागविण्यात यावा.
  २. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संगणक सांकेतांक २०२६०१२३१४०९२३८६२२ असा आहे. सदर शासन निर्णय डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.
- महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(वर्षा देशमुख)
उप सचिव, महाराष्ट्र शासन.

प्रति,

१. मा. राज्यपाल यांचे सचिव, राजभवन, मुंबई.
२. मा. मुख्यमंत्री यांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
३. मा. उपमुख्यमंत्री (नगर विकास व गृहनिर्माण) यांचे सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
४. मा. उपमुख्यमंत्री (वित्त, नियोजन व रा.ऊ.शु.) यांचे सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
५. मा. मंत्री, सामाजिक न्याय यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
६. मा. राज्यमंत्री, सामाजिक न्याय यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
७. अपर मुख्य सचिव, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
८. अपर मुख्य सचिव, वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
९. अपर मुख्य सचिव, कृषी विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१०. प्रधान सचिव, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
११. प्रधान सचिव, ग्राम विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१२. प्रधान सचिव, नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१३. आयुक्त, समाज कल्याण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
१४. सर्व जिल्हाधिकारी
१५. प्रादेशिक उप आयुक्त, समाज कल्याण विभाग, सर्व.
१६. अतिरिक्त मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद, सर्व.
१७. सहाय्यक आयुक्त, समाज कल्याण, सर्व.

१८. जिल्हा समाज कल्याण अधिकारी, जिल्हा परिषद, सर्व.
१९. महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता)-१, महाराष्ट्र, मुंबई.
२०. महालेखापाल (लेखापरिक्षा)-१, महाराष्ट्र, मुंबई.
२१. महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता)-२, महाराष्ट्र, नागपूर.
२२. महालेखापाल (लेखापरिक्षा)-२, महाराष्ट्र, नागपूर.
२३. संचालक, लेखा व कोषागारे संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.
२४. कक्ष अधिकारी (अर्थसंकल्प/विधयो), सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२५. निवडनस्ती, अजाक कार्यासन.